

ІРИНА ПІСУЛІНСЬКА

ОТРУЙНІ РОСЛИНИ УКРАЇНИ

Щоб мандрівки були безпечними та приносили радість, треба знати, на які рослини чи гриби ти можеш натрапити, адже серед них трапляються отруйні і дуже небезпечні.

Отруйні рослини містять токсини та/або хімічні речовини, які можуть спровокувати хворобу, травму або смерть людини чи тварини. Отруйні речовини можуть міститися у всій рослині загалом або в окремих її частинах: у надземних (листях, квітках, плодах, насінні, стеблах) та підземних (коренях, кореневищах, цибулинах, бульбах). Дія отруйних рослин зумовлена вмістом глюкозидів, ефірних олій, алкалоїдів, органічних кислот, смол, токсальбумінів та інших токсичних хімічних сполук.

Більшість отруйних рослин росте в тропічних країнах. У світі відомо приблизно 10 тис. видів отруйних рослин, з яких в Україні росте 250–300 видів. Отруйні рослини використовують у народній та офіційній медицині.

ПРИЧИНИ ОТРУЄННЯ

Токсини, що містяться в рослинах, можуть викликати отруєння за вдихання летких речовин (випарів рослин), за потрапляння соку рослин на шкіру, а також за вживання отруйних ягід, листя, коріння. Можна отруїтися навіть медом, зібраним з квітів деяких рослин (наприклад, вовчих ягід чи багна). Симптоми отруєнь різні залежно від того, яка система органів уражена.

ПРОФІЛАКТИКА ТА ПЕРША ДОПОМОГА ПРИ ОТРУЄННІ

У поході треба уникати поїдання невідомих рослин чи дикого меду, а небезпечні рослини і гриби не заводити знати „в обличчя”.

Якщо є підозра на отруєння, треба промити шлунок і прийняти проносний засіб, щоб видалити з організму отруйні рештки, які можуть всмоктуватися у травному каналі. Щоб промити шлунок, треба випити 2–3 літри теплої води, а ще краще – розчину соди (1 столова ложка на 1 л води), а потім викликати блювання. Після цих процедур постраждалому потрібний спокій і багато теплої пиття. Транспортувати хворого у лікарню треба в сидячому або лежачому положенні.

ОПІКИ ОТРУЙНИМИ РОСЛИНАМИ

Є рослини, від дотику до листків, стебел і соку яких можна отримати ураження шкіри. Навіть сік кімнатної пеларгонії здатен викликати опіки шкіри!

Після контакту шкіри або слизових покривів з такими рослинами з'являються міхури з мутною рідиною. Згодом вони тріскають і утворюються виразки, які довго не гояться і супроводжуються свербінням. Такі опіки погано лікуються.

ПРОФІЛАКТИКА ОПІКІВ ТА ПЕРША ДОПОМОГА

Для уникнення опіків, по-перше, подорожуйте в одязі, який надійно захищає тіло від контакту з рослинами. По-друге, вивчайте рослини тієї місцевості, куди ви зібралися мандрувати. Уражену ділянку шкіри зволожите засобом для лікування опіків, який повинен бути в аптечці, за потреби накладіть стерильну пов'язку й зверніться до лікаря.

Далі ми подаємо перелік рослин, які можуть викликати отруєння та ураження шкіри. Деякі з них є дуже корисні (наприклад, лікарські), інші використовують як ратициди та інсектициди для боротьби з мишами та комахами-шкідниками.

ЮНИМ МАНДРІВНИКАМ НА ЗАМІТКУ

● **АКОНІТ** або **БОРЕЦЬ** (*Aconitum nemorosum*). Усі частини рослини містять алкалоїди, більшість з яких отруйні.

Аконіти – декоративні та рідкісні рослини. Їх здавна використовували у традиційній китайській та індійській медицині, застосовували у Давній Греції та Римі. Містять аконітин, смертельною дозою якого для людини є 1,5–6 міліграм. З аконіту виготовляли отруту для стріл. Аконітин дуже швидко всмоктується слизовими оболонками рота і кишківника, швидко проникає крізь шкіру. Уже через кілька хвилин (!) виникає відчуття оніміння у ділянці проникнення токсину, яке розповсюджується по тілу. Згодом настає повна втрата чутливості, активне потовиділення, іноді пронос. При значних концентраціях настає смерть.

● **БЕЛАДОННА ЗВИЧАЙНА** (*Atrópa belladónna*) містить багато отруйних алкалоїдів, зокрема, атропін. Сік плодів беладонни спричиняє важке отруєння. Водночас це лікарська рослина, декоративна, введена в культуру. Занесена до Червоної книги України, природоохоронний статус виду – вразливий.

● **БЛЕКОТУ ЧОРНУ** (*Hyoscyamus niger L.*) здавна використовують з лікувальною метою і для виготовлення фарб. Усі частини рослини дуже отруйні. У коренях, які схожі на корені петрушки, містяться сильнодіючі отруйні алкалоїди.

● **БОЛИГОЛОВ ПЛЯМИСТИЙ** (*Conium maculatum*) легко впізнати за буро-червоними плямами на нижній частині стебла. Вся рослина дуже отруйна, особливо токсичне незріле насіння. Діючими речовинами є алкалоїди, найотруйніший з них коніїн паралізує закінчення рухових нервів. Отруєння супроводжується сильним головним болем, звідки й назва „болиголов”. Отрута викликає опіки, дерматити, параліч. Траву болиголова використовували для отруєння засуджених. Серед них був і відомий філософ Сократ. Його, як вільного афінського громадянина, не стратили, а він сам прийняв отруту (за легендою – настій цикути, але за симптомами – болиголова плямистого).

● **БОРЩІВНИК СОСНОВСЬКОГО** (*Heracleum sosnowskyi Manden*) – одна з найбільших трав'янистих рослин України. Виростає заввишки 150–250 см, тому рослину називали „Гераклеум” на честь міфічного героя Давньої Греції Геракла. Відомо близько 70 видів борщівників, із них в Україні росте 5 видів. Найпоширеніший – борщівник Сосновського, що трапляється майже по всій Україні – на луках, на берегах річок, поблизу доріг.

Доторкнувшись до живої рослини (особливо в першій половині дня, коли вона вкрита росою), можна отримати сильні опіки. Її волосинки та їдкий сік викликають також нудоту, задуху, підвищення температури, алергічну реакцію, а на шкірі залишають характерні шрами. Борщівник – лікарська рослина. З молодих листків готують зелені борщі.

● **БУЗИНА ЧОРНА** (*Sambucus nigra* L.) – харчова, медоносна, лікарська, фарбувальна, ефіроолійна, декоративна рослина, має інсектицидні властивості. Сирі плоди неїстівні. Зі стиглих плодів виготовляють киселі, компоти (в суміші з іншими кислуватими плодами). Сухі квіти бузини чорної надають кондитерським виробам (напоям і тісту) мигдального запаху. У листках бузини чорної і трав'янистої містяться отруйні речовини, зокрема алкалоїд конїїн і глікозид самбунігрин, за розщеплення якого утворюється синильна кислота (10 мг на 100 г свіжих листків).

● **ВОВЧІ ЯГОДИ** (*Daphne mezereum* L.) – кущі заввишки до 1,5 м.

Усі частини рослини містять сильнодіючі дафнетоксини: дафнін, коконін – алкалоїди, мезереїн – токсичну смолу. Вовчі ягоди не їсть жодна тварина. Смертельною дозою для людини є 10-15 ягід. Симптоми отруєння виявляються за кілька годин: тремор рук, розширення зіниць, набряк слизових оболонок ротової порожнини і носоглотки, крововиливи, блювота, пронос, непритомність, можлива смерть. А який привабливий яскраво-червоний колір!

● **ВОРОНЯЧЕ ОКО ЗВЧАЙНЕ** (*Paris quadrifolia* L.). Усі частини рослини смертельно отруйні. Особливо часто отруюються діти, яких приваблюють блискучі красиві ягоди воронячого ока. Плувають з чорниціями. Листки діють на ЦНС, плоди – на серце, кореневище викликає блювоту. Симптоми отруєння: болі в животі, пронос, блювота, приступи запаморочення, судороги, порушення роботи серця, зупинка серця.

● **ДУРМАН ЗВЧАЙНИЙ** (*Datura stramonium* L.) має неприємний запах.

Пагони, листки, плоди і насіння дуже отруйні, містять різні алкалоїди, зокрема атропін, які використовують для виготовлення лікарських препаратів. Самолікування чи випадкове вживання може викликати важке отруєння. Тварини теж можуть отруїтися свіжим дурманом або сіном з нього. Має інсектицидні властивості.

● **НАТЕРСТЯНКА ВЕЛИКОКВІТКОВА** (*Digitalis grandiflora* Mill.) здавна відома як отруйна рослина. Історики вважають, що саме настоєм наперстянки на вині отруїли Олександра Македонського. У англійців наперстянка має дві назви: дзвоники мерця (Dead Man's Bells) та відьмин вогонь (Witches' Gloves). Основним токсином є глікозид дігосин, який міститься в усіх частинах рослини. Симптоми отруєння: нудота, блювота, кишковий коліт, анорексія, пронос, гарячка і марення, згодом – галюцинації, послаблення пульсу, тремор, конвульсії та смерть.

● **РИЦИНА** (*Ricinus communis*). У насінні міститься отрута білкової природи глікопротеїд рицин. Цей білок незворотно і специфічно зв'язує вуглеводи. Прийом всередину насіння рослини викликає ентерит, блювоту і кольки, кровотечі з шлунково-кишкового тракту, порушення водно-електролітного балансу і смерть впродовж 5–7 днів. Шкода здоров'ю є непоправною. Люди, що вижили, не можуть повністю відновити здоров'я, бо рицин руйнує білки тканин. Вдихання порошку рицину у такий самий спосіб вражає легені.

● **ТИС ЯГІДНИЙ** або **НЕГНІЙ-ДЕРЕВО** (*Taxus baccata* L.) – рідкісний реліктовий вид, занесений до Червоної книги України. Природоохоронний статус виду – вразливий. Декоративне дерево (озеленення, художні промисли, народні обряди, вінки), цінний будівельний матеріал, лікарський, фітонцидний. Деревина, кора, хвоя і насіння тису містять алкалоїд (таксин) і тому отруйні для людини і багатьох тварин. Що старша хвоя тиса, то більше вона отруйна.

● **ЦИКУТА ОТРУЙНА** (*Cicuta virosa* L.) – інсектицид. Працювати з нею (навіть висушеною) треба в масці. Може викликати опіки і дерматити. У кореневищі є дуже отруйна речовина – цикутотоксин. Вживання його в їжу чи для самолікування може спричинити смерть.

● **ЧЕМЕРИЦЯ БІЛА** (*Veratrum album* L.) – багаторічна трав'яниста рослина заввишки до 1,6 м. В Україні зростають чемериця біла та чемериця чорна (*Veratrum nigrum* L.). Українські ботаніки виокремлюють третій вид – чемерицю Лобеля (*Veratrum lobelianum* Bernh.), хоча дехто вважає її підвидом чемериці білої. Ще у Елладі та Давньому Римі з неї виготовляли сильнодіючу отруту. Найбільш токсичною частиною чемериці є м'ясисте кореневище. Алкалоїди чемериці діють на нервову систему людини, блокують передачу нервових імпульсів, спричиняють зупинку дихання та серцебиття... Смерть настає за дуже мізерних концентрацій алкалоїдів у крові. Симптоми отруєння з'являються впродовж кількох годин після вживання чемериці: нудота, блювота, втрата координації рухів, параліч і смерть. На основі чемериці розробляють ліки проти раку.

